

Andrzej Kamieński

"Albertina. Očerki istorii
Kenigsbergskogo universiteta. K
450-letiju so vremeni osnovanija",
Kazimir Lavrinovič, Kaliningrad 1995
: [recenzja]

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 1, 102-104

1997

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

edytorskiej, zwłaszcza że ostatnie spotkanie poświęcone tej kwestii odbyło się czterdzieści lat temu (1957).

Danuta Kasparek

Kazimir Lavrinovič, *Al'bertina. Očerki istorii Kenigsbergskogo universiteta. K 450-letiju so vremeni osnovanija*, Kaliningradskoe knižnoe izdatel'stvo, Kaliningrad 1995, ss. 415.

Kolejne okrągłe rocznice założenia uniwersytetu w Królewcu były upamiętniane okolicznościowymi publikacjami naukowymi dotyczącymi przeszłości Albertyny. Z okazji 300-lecia uczelni została wydana praca Maxa Toeppena, w związku z jubileuszem 350-lecia ukazało się opracowanie Hansa Prutza, z kolei uroczystościom 400-lecia towarzyszyła pierwsza całościowa monografia dziejów królewieckiej Almae Matris, której autorem był Götz von Selle¹. Dorobek nauki polskiej i rosyjskiej w zakresie badań nad przeszłością uniwersytetu w Królewcu przedstawia się w porównaniu z historiografią niemiecką bardzo skromnie. Nagły wzrost zainteresowania dziejami Albertyny ze strony historyków polskich i rosyjskich obserwujemy dopiero od kilku lat. Jest on spowodowany m.in. przeobrażeniami polityczno-ustrojowymi zapoczątkowanymi w państwach Europy Środkowo-Wschodniej w latach 1989—1990.

Obchodzona w 1994 r. 450 rocznica założenia uniwersytetu królewieckiego dała asumpt do nowych okolicznościowych publikacji związanych z dziejami uczelni. Jest zjawiskiem znamienym dla naszych czasów, że obok opracowań niemieckich ukazały się monografie polskie i rosyjskie. W 1994 r. wyszła praca pióra Jerzego Serczyka², a rok później recenzowana książka, której autorem jest profesor Uniwersytetu Kaliningradzkiego. Pierwszy w rosyjskiej historiografii zarys dziejów Albertyny powstał w oparciu o krytyczne wykorzystanie dotychczasowej literatury przedmiotu. Praca nie jest jednak syntezą obejmującą całość historii dawnego uniwersytetu w Królewcu, gdyż przedstawia jedynie wybrane problemy z przeszłości uczelni i jej miejsca w dziejach oświaty. Jest to zbiór 43 popularnonaukowych szkiców, które — jak we wstępie zaznacza autor — adresowane są do szerszego, niż grono historyków kręgu czytelników. Książka ma układ chronologiczno-rzeczowy. Główny akcent został położony na sprawy dotyczące struktur organizacyjnych Albertyny i funkcjonowania poszczególnych wydziałów uniwersytetu. Sporo miejsca poświęcono najwybitniejszym uczonym działającym na uczelni w Królewcu. Osobnych rozpraw doczekali się m.in. przedstawiciel barokowego wierszopisarstwa Simon Dach (1605—1659), sławny filozof Immanuel Kant (1724—1804), astronom i matematyk Friedrich Wilhelm Bessel (1784—1846) oraz David Hilbert (1862—1943), jeden z najsłynniejszych matematyków XX stulecia. Autor wyeksponował również wątki polityczne i wyznaniowe, które wywarły duży wpływ na rozwój królewieckiej wszechnicy. Spory teologiczne, ostre konflikty między

---

¹ M. Toeppen, *Der Grundung der Universität zu Königsberg und das Leben ihres ersten Rektors Georg Sabinus*, Königsberg 1844; H. Prutz, *Die Königliche Albertus-Universität zu Königsberg i Pr. im. Jahrhundert*, Königsberg 1894, G. von Stelle, *Geschichte der Albertus-Universität zu Königsberg in Preußen*, Königsberg 1944.

² J. Serczyk, *Albertyna. Uniwersytet w Królewcu (1544—1945)*, Olsztyn 1994.

ortodoksyjnymi luteranami a kalwinami, zwalczanie ruchu pietystycznego przypadły odpowiednio na XVI, XVII i pierwszą połowę XVIII w. Doprowadziły one do osłabienia pozycji uniwersytetu, zahamowania rozwoju nauk i zwaśnienia środowiska profesorskiego. Zagadnienia polityczne z kolei rzutowały na życie Albertyny przez 400 lat jej istnienia. Autor dostrzegł, iż wydarzenia polityczne wpływały często pozytywnie na egzystencję uczelni. Tak było chociażby w okresie wojny trzydziestoletniej (1618—1648), gdy w Prusach Książęcych schroniła się znaczna liczba studentów z objętego walkami Pomorza, Śląska, Saksonii i Brandenburgii. Największy wpływ polityki na funkcjonowanie uniwersytetu w Królewcu zaznaczył się po I wojnie światowej, po odcięciu Prus Wschodnich od reszty Niemiec. Albertyna przejęła na siebie rolę instytucji będącej bastionem Niemiec na Wschodzie i pełniła ją również w okresie hitlerowskim. Znalazło to odbicie w nazwie uczelni, która w 1933 r. została przemianowana na „Uniwersytet Rzeszy” („Reichsuniversität”).

Z myślą o rosyjskim czytelniku przedstawił autor wybrane problemy z historii stosunków niemiecko-rosyjskich oraz związków Albertyny z Rosją. W świetle ustaleń autora były one dość luźne. Przybysze z Rosji pojawiali się na uniwersytecie królewieckim sporadycznie. Pierwszy Rosjanin został odnotowany w metrykach uczelnianych w 1623 r. Spora liczba Rosjan przybyła nad Pregolę dopiero na przełomie XVII i XVIII w., po zawarciu przez cara Piotra I w 1697 r. umowy z elektorem Fryderykiem III. Około 1720 r. nastąpił okres zastoju w tych kontaktach. Związki nauki pruskiej i rosyjskiej podtrzymywali wykładowcy i absolwenci Albertyny ściągnięci do Petersburga za panowania Piotra I i Katarzyny I. W służbie rosyjskiej nauki pracowali w tym czasie m.in. Gottlieb Siegfried Bayer, Christian Goldbach, Johann Simon Beckenstein. Wymiana naukowa była kontynuowana również w XIX w. Najwybitniejszym profesorem uniwersytetu królewieckiego, który przeniósł się w tym stuleciu z Prus Wschodnich do Rosji był Carl Ernest Baer (1792—1876). Odkrywca jajeczka u samic ssaków i organizator muzeum zoologicznego w Królewcu został Rosjaninem z wyboru w 1834 r. Jako członek petersburskiej Akademii Nauk uczestniczył w ekspedycjach naukowych na Nową Ziemię, Morze Kaspijskie oraz prowadził badania z zakresu embriologii ryb, gadów, płazów i ssaków. Autor recenzowanej pracy omówił jego życie w osobnym szkicu.

Książkę zamyka artykuł porównujący dawną Albertynę z obecnym uniwersytetem, funkcjonującym od 1967 r. w rosyjskim Kaliningradzie (ss. 375—385). Autor zaznaczył w nim, że w 1994 r. minęło 450 lat od założenia królewieckiej Almae Matris i że daty tej nie można uważać jednocześnie za jubileusz 450-lecia działalności Albertyny. „Królewiecki uniwersytet — pisze — obecnie nie istnieje. Nie ma także dawnego Królewca” (s. 375). Nie można zatem mówić o kontynuacji i przejęciu przez nową placówkę oświatową spuścizny po dawnej Albertynie. Dotyczy to zdaniem autora także kwestii materialnych, skoro pod koniec II wojny światowej zostały zniszczone zbiory biblioteczne i archiwalne uniwersytetu, a w gruzach leżała znaczna część budynków uczelni.

Omawiana praca została napisana językiem przystępnym. Poszczególne problemy omawiane w szkicach przedstawiono z dużym obiektywizmem. Wykształcenie matematyczno-fizyczne autora zaważyło częściowo na zawar-

tości zbioru rozpraw. Najbardziej rozbudowane i kompetentnie opracowane zostały kwestie związane z rozwojem nauk ścisłych na uniwersytecie w Królewcu.

Na koniec pragnę zaproponować istotne sprostowanie. Na s. 6 autor pisze, że uniwersytet w Królewcu zajmował w państwie Hohenzollernów (ogłoszonym w 1701 r. królestwem) czwarte miejsce pod względem daty założenia po uczelniach w Gryfii (Greifswald), Frankfurcie nad Odrą i Marburgu. Jest to stwierdzenie mylne. Marburg został włączony do Prus dopiero w 1866 r. O wiele wcześniej w skład monarchii Hohenzollernów weszły inne miasta, które posiadały ośrodki uniwersyteckie starsze od Królewca. Wystarczy odnotować, że w 1815 r. prócz Gryfii została przyznana Prusom m.in. Kolonia (Köln) z uniwersytetem założonym w 1388 r. oraz Wittenberga z uniwersytetem ufundowanym w 1502 r.

Publikacja została wyposażona w bogaty materiał ilustracyjny, indeks osobowy, wykaz literatury oraz trzy aneksy (ss. 400—414). Pierwszy z załączników przedstawia strukturę uniwersytetu królewieckiego z semestru letniego 1944 r., drugi zawiera wiadomości o miejscach pochówku niektórych wybitnych uczonych Albertyny, trzeci wymienia ulice i place Królewca z okresu międzywojennego, które nosiły imiona i nazwiska osób związanych z miejscową wszechnicą. Warto w tym miejscu zaznaczyć, że autor obok nazw niemieckich zamieścił aktualne nazwy rosyjskie.

Na zakończenie pragnę podkreślić, iż otrzymaliśmy książkę pożyteczną, która spełnia zadania popularyzatorskie i przybliży czytelnikowi rosyjskiemu mało znane fakty z dziejów uniwersytetu oraz Królewca. Wypada tylko żywić nadzieję, iż prace historyków rosyjskich nad przeszłością dawnych Prus Wschodnich będą kontynuowane i zaowocują dalszymi publikacjami. Pierwsze kroki na drodze do powstania pierwszej rosyjskiej naukowej monografii Albertyny zostały już uczynione.

Andrzej Kamieński

Andrzej Kamieński, *Stany Prus Książęcych wobec rządów brandenburskich w drugiej połowie XVII wieku, Rozprawy i Materiały Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego nr 148, Olsztyn 1995, ss. 182.*

Proces przekształcania się państwa opartego na przedstawicielstwie stanowym w monarchię absolutną należy do jednych z najbardziej frapujących zjawisk Europy wczesnonowożytnej¹. Wydawałoby się, że do najlepiej opisanych należy przypadek państwa prusko-brandenburskiego XVII stulecia. Andrzej Kamieński w swej pracy wykazał, że tak pozornie dobrze znany problem godzien jest specjalnej monografii. Na podstawie bardzo bogatej bazy źródłowej pokusił się o zrekonstruowanie i zanalizowanie metod stosowanych przez Fryderyka Wilhelma i jego następców, które doprowadziły do zasadniczej zmiany ustroju politycznego Prus Książęcych. Celowi temu została podporządkowana konstrukcja pracy. Składa się ona z sześciu rozdziałów. Pierwszy (*U narodzin*

¹ Przykładem dwutomowa biografia polityczna Fryderyka Wilhelma, pióra Ernsta Opgenoortha, będąca jego rozprawą habilitacyjną — *Der Grosse Kurfürst von Brandenburg. Eine politische Biographie*, Bd. 1—2, Göttingen—Frankfurt/M/—Zürich 1971—1978.